

«راهکار ایجاد محیط امن برای تربیت معنوی نوجوان»

معصومه ابراهیم زاده^۱

چکیده

بدون شک، مهم‌ترین مسئله در هر خانواده تربیت فرزندانی سالم و صالح است. دوره نوجوانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار و سرشار از تغییراتی است که به راهنمایی و حمایت نیاز دارد. برای تربیت نوجوان باید محیطی مناسب و امن در نظر گرفت. بنابراین مقاله حاضر دنبال پاسخ‌گویی به این سوال است که «راهکار ایجاد محیط امن برای تربیت معنوی نوجوان»، چیست؟ این مقاله از نوع بنیادی و به روش توصیفی است و شیوه جمع‌آوری اطلاعات به صورت اسنادی کتابخانه‌ای است. این موضوع از این جهت که باعث ایجاد آمادگی نوجوان برای آینده می‌شود، اهمیت بسیاری دارد. هدف از این مقاله، بیان راهکارهای اعتقادی، اخلاقی و رفتاری است. راهکارهای اعتقادی شامل ایمان، باور به عدالت، باور به امامت، باور به معاد، رفع شبهات نوجوان است. راهکارهای اخلاقی شامل صبر، احترام، صداقت، عزت و سیادت نوجوان و ایجاد روحیه بخشنده‌گی در نوجوان است. راهکارهای رفتاری شامل رزق حلال و تغذیه مناسب، عبادت، مسئولیت‌پذیری، کنترل فضای مجازی و استفاده صحیح از نعمت‌ها است.

کلیدواژه: تربیت معنوی، محیط امن، نوجوان.

۱. طلبه سطح دو، مدرسه علمیه حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)، اصفهان، پاییز ۱۴۰۳.

masume1364ebrahimzadeh@gmail.com

مقدمه

در نظام نوین جهانی، کار تربیت با همه آسانی‌ها امری دشوار و در ردیف سهل ممتنع است که بسیاری از والدین آن را امری آسان تلقی می‌کنند و حتی گمان دارند که ناخوانده می‌توانند در آن راه موفق بود. ولی درعمل متوجه می‌شوند که مسئله خیلی ساده و آسان نیست که عده‌ای گمان دارند چه می‌توان کرد با نسل نوجوان که احساس او بر عقلش غالب است و جاذبه‌های او را از هر سو می‌ربایند و او در معرض رگبارهای حوادث و نفوذهای گوناگون است.

مقاله درحال حاضر به دنبال پاسخ‌گویی «راهکار ایجاد محیطی امن برای تربیت معنوی نوجوان است». این مقاله از نوع بنیادی و به روش توصیفی است و شیوه جمع‌آوری اطلاعات به صورت اسنادی- کتابخانه‌ای است و این موضوع از این جهت که باعث ایجاد آمادگی نوجوانان برای آینده می‌شود، اهمیت زیادی دارد.

هدف از این مقاله «بیان راهکارهای اعتقادی، اخلاقی و رفتاری ایجاد محیط امن برای تربیت معنوی نوجوان» است.

در این زمینه، کم و بیش، پژوهش‌ها و تحقیقاتی انجام شده است که هر کدام به طور جداگانه، به بررسی این مقوله پرداخته‌اند که اختصاراً به چند مورد از آن اشاره می‌شود:

مقاله‌ای با عنوان «تربیت اجتماعی کودکان و نوجوانان»، از «محمد ولی‌زاده»، در «همایش ملی تحقیقات میان‌رشته‌ای در مدیریت و علوم انسانی، سال ۱۴۰۳ هـ ش، دوره برگزاری: ۵»، که نتایج به دست آمده در این مقاله نشان می‌دهد که یکی از ابعاد وجودی انسان، اجتماعی بودن اوست که شایسته است در تربیت، مورد توجه قرار گیرد.

مقاله «نقش مربیان در تربیت جنسی کودکان و نوجوانان» از «محمد شمس‌الدین دیانی و سعید نمازی زادگان»، در «همایش ملی اشراق اندیشه مطهر، خانواده و تربیت جنسی، ۱۳۹۴ هـ ش، دوره برگزاری: ۹» که در آن، ذکر شده که تربیت جنسی، یکی از مهم‌ترین حوزه‌های تربیت انسانی است که در هدف نهایی آفرینش؛ یعنی تربیت و پرورش انسان برای نیل به مقام منیع خلافت الهی نقش اساسی دارد.

مقاله «نقش الگوی تربیتی والدین در تربیت دینی فرزندان» از «جواد آقامحمدی، مجله پژوهش‌نامه تربیت تبلیغی، سال ۱۳۹۲ هـ ق، آخرین شماره»، که از نتایج این مقاله، این است که

نگرش مذهبی والدین، در تربیت دینی فرزندان تأثیر مستقیم داشته و رعایت آداب دینی از سوی والدین با تربیت دینی فرزندان آنها، رابطه معناداری دارد.

مقاله «تربیت معنوی در صحیفه سجادیه»، به قلم «محمد برزوئی، پایان‌نامه روان‌شناسی و علوم تربیتی، سال ۱۳۸۶ هـ ش» نشان می‌دهد که تربیت معنوی، نقش اساسی در زندگی انسان داشته و تحولی در وجود انسان می‌آفریند که او را از یک حالت مادی و عادی به سوی عرفان و سراسر نور سوق می‌دهند. این پژوهش نیز، با این مقاله همسو بود و تربیت معنوی را، امری بسیار مهم می‌داند.

مقاله «رفتارهای پرخطر در مدارس راهنمایی و دبیرستان‌های شهر تهران»، از «آمنه باریکانی»، در «نشریه مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، ۱۳۸۷ هـ ش، دوره ۱۴، شماره ۲، ص ۱۹۸-۱۹۲»، که در آن، رفتارهای پرخطری مانند مصرف سیگار و الکل و سایر مواد در دانش‌آموزان و نقش اولیاء و مربیان در سلامت روان، حمایت‌های فردی اطلاعات بهداشتی و فعالیت‌های فیزیکی آنها بررسی شده‌است. ولی در این مقاله، راهکارهای ایجاد محیط امن برای تربیت معنوی نوجوان را بررسی شده است.

وجه تمایز این مقاله با مقاله‌های نام برده شده، در نوع بیان مسئله و به لحاظ ساختار و دسته‌بندی راهکارها، به سه دسته اعتقادی، اخلاقی و رفتاری است.

مفهوم‌شناسی

«امنیت» در لغت، به معنای در امان بودن، بی‌بیمی، آسایش و بی‌هراسی است. به معنای ایمنی و در امان بودن است.^۲

همچنین در لغت، از ریشه امن به معنای در امان بودن و مصون بودن از هرگونه تعرض و در آرامش و آسودگی بودن است.^۳

۱. معین، فرهنگ معین، ج ۱، ص ۳۵۴؛ راغب اصفهانی، مفردات، ص ۹۰.

۲. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۱، ص ۲۳۵.

۳. قرشی، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۱۲۳.

ریشه لغوی واژه امنیت از ثلاثی مجرد «امن» و با مشتقاتی مانند، «ایمان» و «ایمنی» است که به مفهوم اطمینان و آرامش در برابر خوف و فقدان خوف، دلهره و نگرانی تعریف شده است که شامل دو بعد ایجابی و سلبی می‌شود.^۱

در بعد عینی، فقدان تهدیدات نسبت به ارزشها، منافع و اهداف، و در بعد ذهنی، فقدان ترس از اینکه بنیان‌های ملی (ارزشها، منافع و اهداف) مورد هجوم (فیزیکی و غیر فیزیکی) واقع بشوند، را در اصطلاح، امنیت گویند.^۲

«تربیت» در لغت به معنی نشو و نمو دادن، زیاد کردن، برکشیدن و مرغوب یا قیمتی ساختن است.^۳

تربیت که موضوع اصلی رسالت پیامبران الهی است. پرورش توانمندی‌های درونی و بالقوه انسان برای به فعلیت رساندن آنها را مد نظر قرار می‌دهد. به عبارتی، تربیت، دگرگون کردن گام به گام و پوسته هر چیز است. آنگاه که به انجामी که آن را سزد، برسد.^۴

شکل واژه «تربیت» از ریشه (ر ب و) است؛ ولی با این وجود مشتقات تربیت از ریشه (ر ب) و (ر ب ب) از ریشه (ر ب و)، در قرآن به کار رفته است. تربیت در لغت به معنی پروراندن و آموختن است.

برخی از کتاب‌های لغوی معتبر مانند «لسان العرب»^۵ و «تاج العروس»، بعضی مشتقات واژه «تربیت» مانند «رَبَّ»، «تَرَبَّبَ» و «تَرَبَّى» را به رغم این که از ریشه متفاوت (ر ب ب) و (ر ب و) هستند، در کنار هم ذکر کرده‌اند.^۶

تربیت به معنای پروراندن، پروردن و آموختن.^۷

۱. اخوان کاظمی، «امنیت و ابعاد آن در قرآن»، ج ۱۲، ص ۳۹.

۲. نوروزی، فرهنگ دفاعی - امنیتی، ص ۱۴۰.

۳. شکوهی، تعلیم و تربیت و مراحل آن، ص ۲.

۴. راغب اصفهانی، مفردات، ص ۱۸۴.

۵. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۳۳۹. تربیت از ریشه «(ر ب ب)، الرب: هو الله عزوجل، هو رب کل شیء آی هالکه».

۶. زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۱۶، ص ۴۴۱؛ «تربیت از ریشه (ربو): و ربا الشیء یربو ربوا کعلو».

۷. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۱، ص ۷۲.

تربیت، به معنای پرورش و تعلیم و تأدیب و سیاست و ترقی و برتری و با علم و ادب شدن و آموختن و درس و سبق دادن و ادب آموختن و به منصب رسانیدن و سرشتن و پروردن و دست نرم بر پهلوی بچه زدن تا بخواب رود.^۱

در اصطلاح می‌توان گفت: تربیت به معنای رشد و نمو و حرکت هر شیء به سمت هدف و غایتی است که آن شیء، کمال خود را باز می‌یابد و برای مثال، تربیت یک نهال یا یک بوته گل به این معناست که ما این نهال یا بوته گل را رشد و نمو بدهیم تا برگ و بار پیدا کند و میوه بدهد و ضمن اینکه خود این نهال یا بوته از لحاظ ظاهری و جسمی و زیبایی باید شکل کامل خودش را پیدا کند، میوه‌اش هم باید میوه سالم و شیرینی باشد.

بنابراین وقتی تربیت را این گونه معنا کنیم، وسعت زیادی پیدا می‌کند و مستلزم این می‌شود که ما انسان را چگونه و به چه شکلی رشد و نمو بدهیم تا او در هر جهت، کامل بشود؛ یعنی انسان دارای سلامت جسمی همراه با عقل و سلامت فکری و پرورش علمی و اخلاقی باشد و یک انسان کامل بشود.^۲

«معنوی»، یعنی با معنی، منسوب و مربوط به معنی، مقابل لفظی، حقیقی، معنایی که فقط به وسیله قلب شناخته می‌شود و زبان را در آن، بهره‌ای نیست.^۳

«نوجوان»، پسر یا مردی را گویند که هنوز خطش ندمیده باشد.^۴ پسری که تازه پا به مرحله جوانی گذاشته.^۵

«محیط»، کسی و یا چیزی که احاطه می‌کند و شامل می‌شود و در بر می‌گیرد و کسی که دریافت می‌کند و فرا می‌گیرد و آن که بخوبی آگاهی حاصل می‌کند. فرا گیرنده و احاطه کننده و هر آنچه در گرداگرد چیزی باشد.^۶

۱. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۲، ص ۸۴۶.

۲. خامنه‌ای، تربیت از منظر ولایت، ج ۱، ص ۵۳.

۳. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۷۶۳.

۴. تبریزی، فرهنگ فارسی برهان قاطع، ج ۱، ص ۹۱۳؛ نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۵، ص ۳۷۷۸.

۵. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۲، ص ۳۰۵۷.

۶. همان، ص ۳۱۸۷.

یکی دیگر از موارد راهکارهای رفتاری در تربیت معنوی نوجوانان، کنترل فضای مجازی است. فضای مجازی می‌تواند منبعی گسترده از اطلاعات و فرصت‌های یادگیری باشد، اما در عین حال می‌تواند خطراتی چون مواجهه با محتوایی نامناسب یا اعتیاد به اینترنت را نیز به همراه داشته باشد. آموزش استفاده صحیح از نعمت‌ها و منابع به نوجوانان یک فرایند تعاملی و مداوم است که نیاز به توجه و جلب و حمایت از سوی والدین معلمان و جامعه دارد.

* قرآن کریم ترجمه حسین انصاریان.

* نهج البلاغه ترجمه محمد دشتی.

منابع فارسی:

- ۱- احسانی، محمد، جوان، انتظارات و مسئولیت‌ها، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، قم: دفتر عقل، ۱۳۸۸ هـ ش.
- ۲- انصاری، محمدعلی، تفسیر و شرح صحیفه سجادیه، تهران: مرکز نشر کتاب، ۱۳۸۰ هـ ش.
- ۳- انصاریان، حسین، صبر از دیدگاه اسلام، قم: دارالعرفان، ۱۳۸۹ هـ ش.
- ۴- باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۹۰ هـ ش.
- ۵- بختیار نصرآبادی، حسنعلی، انگیزه و یادگیری در تحکیم اعتقادات دینی جوانان، اصفهان: دفتر تبلیغات اسلامی قم، ۱۳۹۱ هـ ش.
- ۶- بذرافشان، مرتضی، نوجوان و امامت، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳ هـ ش.
- ۷- پسندیده، عباس، رضایتمندی زناشویی، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۹۱ هـ ش.
- ۸- پور فلاحتی، محمدرضا، تجلی ایمان در رفتار فردی و اجتماعی جوانان، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۹۰ هـ ش.

- ۹- تبریزی، محمدحسین، فرهنگ فارسی برهان قاطع، بی‌جا: نیما، ۱۳۸۰ هـ ش.
- ۱۰- حسینی، حسن، ایمان و عمل صالح و نقش رسانه، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۱ هـ ش.
- ۱۱- خامنه‌ای، علی، تربیت از منظر ولایت، تهران: بی‌نا، ۱۳۸۱ هـ ش.
- ۱۲- دلشاد تهرانی، مصطفی، عدالت و ارزش‌های اجتماعی، تهران: دریا، ۱۳۹۰ هـ ش.
- ۱۳- دهخدا، علی‌اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۵ هـ ش.
- ۱۴- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، تهران: المکتبة المرتضویة لإحياء آثار الجعفریة، ۱۳۸۳ هـ ش.
- ۱۵- زبیدی، مرتضی، تاج‌العروس من جواهرالقاموس، بیروت: دارالهدایه، ۱۳۸۵ هـ ق.
- ۱۶- شکوهی، غلامحسین، تعلیم و تربیت و مراحل آن، بی‌جا: به‌نشر، ۱۳۸۷ هـ ش.
- ۱۷- طبرسی، فضل‌الله، مکارم الاخلاق، بی‌جا: حبیب، ۱۳۸۶ هـ ش.
- ۱۸- فلسفی، محمدتقی، عزت و ذلت از دیدگاه نهج البلاغه، تهران: بنیاد نهج‌البلاغه، ۱۳۷۹ هـ ش. (پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر).
- ۱۹- قرائتی، محسن، راز نماز برای جوانان، تهران: درس‌هایی از قرآن، ۱۳۶۸ هـ ش.
- ۲۰- _____، عدل، قم: مؤسسه در راه حق، ۱۳۷۶ هـ ش.
- ۲۱- قنبری، معصومه، ده گفتار از الگوها و هشدارهای تربیتی، بی‌جا: شهید فهمیده، ۱۳۸۹ هـ ش.
- ۲۲- کلینی، محمد، اصول کافی، ترجمه حسین استاد ولی، تهران: دارالثقلین، ۱۳۹۱ هـ ش.
- ۲۳- کیانی رهنانی، رضا، اسلام-ایمان، اصفهان: مؤلف، ۱۴۰۰ هـ ش.
- ۲۴- لطف‌آبادی، حسین، روان‌شناسی رشد ۲، تهران: سمت، ۱۳۹۵ هـ ش.

- ۲۵- معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۵ هـ ش.
- ۲۶- مکارم شیرازی، ناصر، علینژادی دامغانی، ابوالقاسم، به یاد معلم، قم: انتشارات امام علی، ۱۳۹۳ هـ ش.
- ۲۷- میرخلف زاده، علی، داستان‌هایی از فضیلت علم، قم: آل محمد، ۱۳۸۲ هـ ش.
- ۲۸- نفیسی، علی‌اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران: خیام، بی‌تا.
- ۲۹- نقوی، لیلا، تربیت اخلاقی نوجوان، قم: هاجر، چاپ اول، ۱۳۸۶ هـ ش.
- ۳۰- نوروزی، محمدتقی، فرهنگ دفاعی - امنیتی، تهران: سنا، ۱۳۸۵ هـ ش.

منابع عربی:

- ۳۱- ابن منظور، محمد، لسان العرب، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ هـ ق.
- ۳۲- بروجردی، حسین، جامع الاحادیث شیعه، قم: مهر، ۱۳۷۲ هـ ش.
- ۳۳- قرشی بنائی، علی‌اکبر، قاموس قرآن، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۰۷ هـ ش.
- ۳۴- کلینی، محمد، الکافی، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ هـ ق.
- ۳۵- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بیروت: دار الاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ هـ ق.

مقالات:

- ۳۶- اخوان کاظمی، بهرام، «امنیت و ابعاد آن در قرآن»، نشریه الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۸۶ هـ ش، دوره ۱، شماره ۷۵، ص ۳۸-۱۱

۳۷- رضا قلی‌زاده، بهنام، «بررسی آسیب‌های اجتماعی نوجوان و نقش رسانه در پیشگیری

و کنترل آن»، ۱۳۹۸ هـ ش، شماره ۱، ص ۱۶۶-۱۴۷.

۳۸- ملکوتی، نصیر، محسنی، فرید، «پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در محیط‌های

آموزشی مجازی»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۴۰۲ هـ ش، دوره ۲۸، شماره ۱۰۲،

ص ۲۳۴-۲۰۷.

۳۹- مهدی‌پور، محمود، «امامت، نیاز همیشه انسان»، ۱۳۸۹ هـ ش، شماره ۱۳۰.

سایت‌ها:

۴۰- <https://jlviews.ujsas.ac.ir>

۴۱- <https://wiki.imarooof.ir> (پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر)